

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited and the license is stated.

Goda exempel

Att handleda och examinera litteraturstudier på magisternivå: lärdomar från ett utvecklingsprojekt

*Ingela Beck, Eva-Lena Einberg, Pernilla Garmy & Marie Rask,
Högskolan Kristianstad, Fakulteten för hälsovetenskap,
Avdelningen för sjuksköterskeutbildningar*

Inledning

Allt fler studenter väljer att genomföra litteraturstudier på avancerad nivå, vilket ställer nya krav på handledning och examination. En av de stora utmaningarna är att tydligt identifiera progressionen från kandidatnivå till magisternivå. Samtidigt ger den teknologiska utvecklingen, inklusive möjligheten att använda artificiell intelligens, utmaningar i arbetet med litteraturstudier. Dessutom finns en stor variation av litteraturstudier med olika benämningar och metodologiska angreppssätt (Sutton et al., 2019).

Vid samtliga lärosäten i Sverige har det länge varit tradition att examensarbeten på grundnivå inom sjuksköterskeprogrammet genomförs som litteraturstudier (Johansson & Silén, 2018), medan examensarbeten på avancerad nivå inom specialistsjuksköterskeprogrammen traditionellt har bestått av empiriska studier, oftast baserade på intervjuer eller enkäter. Denna etablerade struktur har dock utmanats i takt med att allt fler studenter på avancerad nivå väljer att skriva litteraturstudier istället för empiriska studier. Detta har skapat behov av en tydligare vägledning och en mer strukturerad syn på progression.

Denna artikel beskriver ett utvecklingsarbete inom specialistsjuksköterskeprogrammen och ger konkreta rekommendationer kring vilka typer av litteraturstudier som kan vara lämpliga på avancerad nivå (se figur 1, s. 38).

Utvecklingsarbete kring litteraturstudier på kandidatnivå

På sjuksköterskeprogrammet vid Högskolan Kristianstad (HKR) finns en lång erfarenhet av att hantera examensarbeten som litteraturstudier på kandidatnivå. För att vidareutveckla handledning och examination har både utvecklingsprojekt genomförts och en högskolepedagogisk kurs startats för lärare vid den hälsovetenskapliga fakulteten (Beck et al., 2022; Herrström et al., 2020).

I ett tidigare utvecklingsprojekt (Herrström et al., 2020) undersökte lärare vid sjuksköterskeprogrammet och högskolebibliotekarier hur sjuksköterskestudenters sökstrategier i kandidatuppsatser förändrats över tid. Studien, en retrospektiv kvantitativ analys av 89 slumpmässigt utvalda examensarbeten från 2012, 2014 och 2016 visade en signifikant förbättring i studenternas förmåga att genomföra strukturerade och systematiska litteratursökningar. Förbättringen kan kopplas till det nära samarbetet mellan bibliotekarier och lärare samt till utvecklingen av utbildningsinsatser för studenterna.

Utmaningar med litteraturstudier på avancerad nivå

På senare tid har många studenter på avancerad nivå upplevt svårigheter med att rekrytera informanter till empiriska studier. Som en följd av detta har allt fler valt att genomföra sina examensarbeten som litteraturstudier. Även om detta alltid har varit tillåtet och det finns övergripande riktlinjer i en metodmatris för kandidat-, magister- och master-nivå (Clausson et al., 2016), uppstod en osäkerhet bland både studenter och lärare kring vilka krav som ställs för litteraturstudier på avancerad nivå.

En av de största utmaningarna har varit att säkerställa en tydlig progression från grundnivå till avancerad nivå, så att examensarbeten på magisternivå inte riskerar att hamna på samma akademiska nivå som examensarbeten på kandidatnivå. Bristen på tydliga riktlinjer och begränsad erfarenhet av att handleda litteraturstudier på avancerad nivå

har gjort denna förändring särskilt utmanande och visade på behovet av detta utvecklingsprojekt.

Syfte

Syftet var att undersöka vilka metoder och vilken metodlitteratur som använts i tidigare litteraturbaserade examensarbeten på magisternivå, samt att identifiera lämpliga metoder och ge rekommendationer för metodlitteratur.

Metod

Detta utvecklingsprojekt bygger på en genomgång av tidigare examensarbeten på magisternivå skrivna vid specialistsjuksköterskeprogrammen vid HKR, genomgång av kurslitteratur och metodlitteratur, samt diskussioner inom lärarkollegiet och med studenter.

Genomgång av tidigare examensarbeten

För att identifiera metoder för litteraturstudier på magisternivå har vi analyserat befintliga litteraturstudier och deras metodologiska angreppssätt. I den publikt tillgängliga databasen *Forskningsportalen* vid HKR identifierades totalt 64 examensarbeten inom specialistsjuksköterskeprogrammen med inriktning mot distriktssköterska och vård av äldre under perioden 2011–2024. Av dessa hade 12 examensarbeten, samtliga från 2023–2024, en undertitel som indikerar att de genomförts som litteraturstudier.

För att analysera dessa examensarbeten (n=12) har vi fördelat läsningen mellan oss. Fokus har legat på att kartlägga vilken typ av litteraturstudie och terminologi som har använts, vilken metodlitteratur som studenterna har refererat till, samt vilka granskningsmallar som tillämpats i respektive uppsats.

Genomgång av kurs- och metodlitteratur

Som kurslitteratur på avancerad nivå används *Nursing Research* (Polit & Beck, 2021; Flanagan et al., 2025) samt i distriktssköterskeprogrammet även *Vetenskaplig teori och metod* (Henricsson, 2023).

Litteratursökningar efter relevant metodlitteratur har genomförts i PubMed samt genom granskning av referenslistor i tidigare genomförda litteraturstudier. Särskild vikt har lagts vid de typer av litteraturstudier som presenteras i Sutton et al. (2019).

Diskussioner i lärarlaget och med studenter

För att säkerställa en bred förankring och vidareutveckling av arbetet med handledning och examination av litteraturstudier på avancerad nivå har återkommande diskussioner förts på programträffar för specialistsjuksköterskeprogrammen.

Som en del av detta arbete bjöds Friberg in som föreläsare på en programträff för sjuksköterskeprogrammen under våren 2024. Friberg är författare till en av kursböckerna som används på grundnivå. Under 2024–2025 har flera programträffar samt lärarlagsträffar för specialist-sjuksköterskeprogrammen genomförts där utvecklingsprojektets innehåll diskuterades med lärarna.

I samband med en kurs i vetenskaplig metod och design på avancerad nivå inom ramen för distriktssköterskeprogrammet har utvecklingsprojektet tagits upp och förankrats hos studenterna vid de regelbundna ”Frågestund med kursansvarig”.

Resultat

Av de 12 examensarbeten som har genomförts som litteraturstudier har samtliga betecknats som ”systematiska”. Den övervägande majoriteten har varit systematiska litteraturstudier baserat på kvalitativa studier (n=8), ett par har varit systematiska litteraturstudier baserat på RCT/CCT¹-studier (n=2) eller baserade på både kvalitativa och kvantitativa studier (n=2) (se Tabell 1).

¹ RCT= randomiserade kontrollerade studier; CCT= kontrollerade kliniska studier

Tabell 1 Granskning av systematiska litteraturstudier på magisternivå

Uppsats	Typ av systematisk litteraturstudie	Använd metodlitteratur
A	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	Forsberg & Wengström, 2016; Henricson, 2017*; Polit & Beck, 2021; SBU, 2020*.
B	Inkluderar RCT-studier	Page et al. 2022; Polit & Beck, 2021
C	Inkluderar RCT-studier	SBU, 2023
D	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	Polit & Beck, 2021; Henricson, 2017*; SBU, 2013*
E	Inkluderar studier med kvalitativ och kvantitativ ansats	SBU, 2020*
F	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	SBU, 2020*; Henricson, 2017*; Polit & Beck, 2017*
G	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	Grant & Booth, 2009; SBU, 2020*; Henricson, 2017*; Thomas & Harden, 2008
H	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	Polit & Beck, 2021; Henricson, 2017*; SBU, 2020*
I	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	SBU, 2020*; Henricson, 2017*; Polit & Beck, 2021
J	Inkluderar studier med kvalitativ ansats	Henricson, 2023; SBU, 2020*; Forsberg & Wengström, 2016
K	Inkluderar studier med kvalitativ ansats – metasyntes	Henricson, 2017*; SBU, 2020*
L	Inkluderar studier med kvalitativ och kvantitativ ansats	Henricson, 2017*; Whittemore & Knafl, 2005; SBU, 2020*

** Äldre upplagor av SBU, Polit & Beck samt Henricsson förekommer i examensarbetena. I referenslistan anges endast de senaste upplagorna.*

Den mest frekvent använda metodlitteraturen var från Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU, 2023), som förekom i 11 examensarbeten. Därefter följde kapitel i boken av Henricsson (2023) som förekom i 9 examensarbeten. Polit och Beck (2021) förekom i 6 examensarbeten och Forsberg och Wengström (2016) användes i 2 examensarbeten. I 1 examensarbete vardera användes Grant och Booth (2009), Page et al. (2022), Thomas och Harden (2008) samt Whittemore och Knafl (2005) (se Tabell 1).

I samtliga examensarbeten har granskningsmall använts, och den mall som använts flitigast är SBU:s granskningsmall (n=5). I 2 examensarbeten nämns lokala mallar från HKR och i övriga uppsatser nämns enbart att granskningsmall har använts men referens saknas.

Rekommenderad metodlitteratur i litteraturstudier

Studenter bör referera till relevant och vedertagen metodlitteratur. På grundnivå kan det ofta vara tillräckligt att hänvisa till kurslitteraturen, medan det på avancerad nivå krävs en mer omfattande metodologisk förankring genom referenser till etablerad metodlitteratur som är specifik för den valda typen av litteraturstudie. Nedan presenteras förslag på lämpliga metoder (se figur 1).

Figur 1. Begreppsanvändning för litteraturstudier.

Kvalitativ systematisk litteraturstudie

I en kvalitativ systematisk litteraturstudie ingår studier som använder kvalitativ metod. Rekommenderad metodlitteratur är Grant och Booth (2009) samt Flemming och Noyes (2021). Även granskningsmallar och utbildningsmaterial från SBU (2023) är lämpligt att utgå ifrån. För en inledande förståelse av kvalitativ systematisk litteraturstudie kan Friberg (2022, s. 169) vara användbar, men denna källa är inte tillräcklig som metodlitteratur i examensarbeten på avancerad nivå.

Systematisk litteraturöversikt

En systematisk litteraturöversikt sammanställer vanligtvis kvantitativa studier, såsom RCT- och/eller CCT-studier. På engelska benämns denna typ av arbete som "systematic review", men på svenska är skillnaden mellan litteraturöversikt och litteraturstudie inte alltid tydlig. I denna text avser vi med systematisk litteraturöversikt sådana arbeten som grundar sig på RCT- eller CCT-studier, medan systematisk litteraturstudie används för övriga litteraturbaserade examensarbeten.

Vi rekommenderar att följa PRISMA-riktlinjerna (Page et al., 2022). Även granskningsmallar och utbildningsmaterial från SBU (2023) är lämpligt att utgå ifrån.

Integrativ litteraturstudie

I en integrativ litteraturstudie kan både kvalitativa och kvantitativa studier ingå (Whittemore & Knafl, 2005).

Som metodstöd erbjuder Dhollande et al. (2021) en praktisk guide för hur en integrativ litteraturstudie kan genomföras. Guiden riktar sig främst till sjuksköterskor i början av sin forskarkarriär, vilket gör den särskilt relevant för specialistsjuksköterskestudenter.

Ur ett utbildningsperspektiv har denna metod flera fördelar, eftersom studenter ges möjlighet att fördjupa sig i och syntetisera resultat från både kvalitativa och kvantitativa studier. På grundnivå är det vanligt att studenter främst presenterar de olika studierna, medan det på avancerad nivå även ställs krav på att integrera och analysera resultaten.

Meta-review (review of reviews)

Att använda en meta-review, det vill säga en översikt av tidigare litteraturstudier, är tidskrävande och rekommenderas därför inte på vare sig grundläggande eller avancerad nivå. Det kräver sannolikt mer tid än de 10 veckor som står till förfogande för examensarbetet. Se tabell 4 i Sutton et al. (2019, s. 211).

Slutsats

För att säkerställa en god metodologisk förankring i litteraturstudier på avancerad nivå är det viktigt att studenter refererar till etablerad metodlitteratur. Det finns flera lämpliga metodansatser för litteraturstudier som genomförs som examensarbeten på avancerad nivå, såsom kvalitativ systematisk litteraturstudie, systematisk litteraturöversikt och integrativ litteraturstudie (se faktaruta nedan). Valet av metod bör anpassas efter studiens syfte och frågeställning. Meta-reviews bedöms vara alltför tidskrävande inom ramen för examensarbetet och rekommenderas därför inte. För att stärka kvaliteten på litteraturstudier på

avancerad nivå behöver riktlinjer och metodstöd fortsätta att utvecklas och tydliggöras.

Det finns ett behov av att fortsätta utvärdera hur handledning och examination av litteraturstudier på avancerad nivå kan utvecklas. Samtidigt finns det andra typer av litteraturbaserade ansatser, såsom kritisk diskursanalys och begreppsanalys, som är relevanta alternativ för examensarbeten. Detta är något som kan lyftas och utforskas vidare i framtida utvecklingsarbete.

Tack

Vi vill rikta ett varmt tack till de studenter och kollegor som bidragit med värdefulla synpunkter på tidigare versioner av denna text och som generöst delat idéer som har utvecklat arbetet.

Faktaruta: Begreppsanvändning

Systematisk litteraturstudie (paraplybegrepp)

Begreppet används här som ett samlingsnamn för olika typer av systematiska litteraturbaserade arbeten.

Kvalitativ systematisk litteraturstudie

- Inkluderar studier som använder kvalitativa metoder.
- Rekommenderad metodlitteratur: Grant & Booth (2009), Flemming & Noyes (2021), samt SBU (2023).
- För en introduktion kan Friberg (2022, s. 169) vara användbar, men den räcker inte som ensam metodlitteratur på avancerad nivå.

Systematisk litteraturöversikt

- Sammanställer i första hand kvantitativa studier, t.ex. RCT (randomiserade kontrollerade studier) och/eller CCT (kontrollerade kliniska studier).
- Motsvarar på engelska *systematic review*.
- Rekommenderad metodlitteratur: PRISMA-riktlinjerna (Page et al., 2022) samt material från SBU (2023).

Integrativ litteraturstudie

- Inkluderar både kvalitativa och kvantitativa studier.
- Rekommenderad metodlitteratur: Whitemore & Knafl (2005) samt Dhollande et al. (2021).
- På avancerad nivå krävs även en syntes av resultaten, inte bara en presentation av de ingående studierna.

Meta-review (review of reviews)

- En översikt som sammanställer tidigare litteraturstudier.
- Rekommenderas inte på avancerad nivå, då metoden är tidskrävande (Sutton et al., 2019, s. 211).

OBS: På svenska används begreppen *litteraturöversikt* och *litteraturstudie* inte alltid konsekvent. I denna text används definitionerna ovan.

Referenser

- Beck, I., Blomqvist, K., & Olsson Möller, U. (2022). Digitala workshoppar i stora studentgrupper: Ett positivt resultat av coronapandemiomställningen. *Högskolepedagogisk debatt*, 2022:1, 112–120.
- Clausson, E., Edberg, A. K., & Hagell, P. (2016). *Rekommendationer för val av metod i examensarbeten på kandidat-, magister- och mastersnivå i ämnena omvårdnad och hälsovetenskap*. Högskolan Kristianstad.
- Dhollande, S., Taylor, A., Meyer, S., & Scott, M. (2021). Conducting integrative reviews: A guide for novice nursing researchers. *Journal of Research in Nursing*, 26(5), 427–438. <https://doi.org/10.1177/1744987121997907>
- Flanagan, J., Beck, C. T., & Polit, D. F. (2025). *Polit and Beck's nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice* (12th ed., International ed.). Wolters Kluwer.
- Flemming, K., & Noyes, J. (2021). Qualitative evidence synthesis: Where are we at? *International Journal of Qualitative Methods*, 20, 1609406921993276. <https://doi.org/10.1177/1609406921993276>
- Forsberg, C., & Wengström, Y. (2016). *Att göra systematiska litteraturstudier: Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning* (4:e rev. utg.). Natur & Kultur.
- Friberg, F. (Red.). (2022). *Dags för uppsats: Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten* (4:e uppl.). Studentlitteratur.
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Henricson, M. (Red.). (2023). *Vetenskaplig teori och metod: Från idé till examination inom vård- och hälsovetenskap* (3:e uppl.). Studentlitteratur.

- Herrström, K., Larsson, S., Einberg, E.-L., Nilsson, M., Blomqvist, K., & Garmy, P. (2020). Assessment of search strategies in literature-review-based candidate theses within a nursing program. *Advances in Medical Education and Practice*, 11, 71–77. <https://doi.org/10.2147/AMEP.S227547>
- Johansson, L., & Silén, M. (2018). Research methods in nursing students' Bachelor's theses in Sweden: A descriptive study. *Nurse Education Today*, 66, 187–193. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.03.009>
- Page, M. J., Moher, D., & McKenzie, J. E. (2022). Introduction to PRISMA 2020 and implications for research synthesis methodologists. *Research Synthesis Methods*, 13(2), 156–163. <https://doi.org/10.1002/jrsm.1535>
- Polit, D. F., & Beck, C. T. (2021). *Nursing Research: Generating and Assessing Evidence for Nursing Practice* (11:e uppl.). Lippincott Williams & Wilkins.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2023). *Utvärdering av insatser i hälso- och sjukvården och socialtjänsten: En metodbok*. <https://www.sbu.se/sv/metod/metodboken-2023/?lang=sv>
- Sutton, A., Clowes, M., Preston, L., & Booth, A. (2019). Meeting the review family: Exploring review types and associated information retrieval requirements. *Health Information & Libraries Journal*, 36(3), 202–222. <https://doi.org/10.1111/hir.12276>
- Thomas, J., & Harden, A. (2008). Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology*, 8, Article 45. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-8-45>
- Whittemore, R., & Knafl, K. (2005). The integrative review: Updated methodology. *Journal of Advanced Nursing*, 52(5), 546–553. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03621.x>